

et factus est homo in animam vivam¹, ut deinceps ex utraque re utriusque rei propago decurreret.

IX. Verumtamen si illud est verum, quod animas non ex illa una propagatas, sed alibi creatas singulis singulas Deus dat, etiam huic sententiæ congruit quod dictum est: « Spiritus revertatur ad Deum, qui dedit eum. » Solæ ergo reliquæ duæ opiniones videntur excludi; quia si fierent in singulis hominibus animæ propriæ, cum creantur, non putatur dici debuisse: « Spiritus revertatur ad Deum, qui dedit eum, » sed ad Deum, qui fecit eum. « Dedit » enim veluti sic sonat, quasi jam extra fuerit quod dari posset. Deinde quod dictum est: « Revertatur » ad Deum, » urgent verbo et premunt, dicentes: Quomodo revertetur, ubi nunquam antea fuerit? Potius enim dici debuisse asserunt, et ad Deum vel pergat, vel vadat ad Deum, quam revertatur ad Deum, si nunquam illic antea spiritus iste fuisse credendus est. Item quomodo animæ sponte labantur in corpus, cum scriptum sit: « Dedit eum, » non tam in promptu est explicare. Ac per hoc, ut dixi, duæ istæ opiniones sub verbis hujus testimonii laborant. Una, qua putantur singulæ quæque animæ in singulis suis corporibus fieri; alia, qua putantur in corpora sponte demergi. Duabus autem illis, sive de traduce illius unius veniant, sive antea jam creatæ et apud Deum constitutæ, singulis corporibus dentur, sine labore verba ista coaptantur.

X. Et tamen si assertores ejus sententiæ, qua creduntur animæ in suis singulis corporibus fieri, affirmant ita esse dictum de spiritu, qui pro anima positus est: « Deus » dedit eum, » quemadmodum recte dicitur dedisse nobis oculos, vel aures, vel manus, vel quodlibet aliud, quæ membra utique non extra jam fecerat, et alicubi

¹ Gen. 11, 7.

reposita habebat, quæ cum opus esset, daret, hoc est, adderet et adjungeret; sed illic ea fecit in corpore, cui dedisse illa dicitur: quid ei respondeatur non video, nisi forte alia vel testimonia proferantur, vel certa ratio unde ista opinio refellatur. Itemque illi qui putant animas in corpora sponte defluere, sic accipiunt dictum, « Deus » dedit eum, » quomodo dictum est: « Tradidit illos » Deus in concupiscentiam cordis eorum¹. » Proinde unum verbum relinquatur, quod dictum est: « Revertatur » ad Deum, » quo pacto accipi possit reverti, ubi ante non fuit, si animæ in suis quæque corporibus fiunt, quo solo verbo una illarum quatuor angustatur opinio. Sed neque propter hoc unum verbum temere existimo illam sententiam esse refutandam, ne forte possit ostendit aliquo genere locutionis, quo sancta Scriptura uti solet, hoc quoque recte dici potuisse, ut reverti intelligatur ad Deum spiritus creatus, tanquam ad auctorem a quo creatus est, non tanquam ad Deum apud quem primitus fuit.

XI. Hæc ideo scripsi, ut quisquis illarum quatuor de anima sententiarum aliquam voluerit astruere atque defendere, talia proferat, vel de Scripturis in auctoritatem ecclesiasticam receptis, quæ non possint aliter accipi; sicuti est, quod Deus hominem fecit: vel rationem tam certam, ut contradictio aut nulla existat, aut insaniam similis merito judicetur; velut si quisquam dicat, nec veritatem cognoscere, nec falli quemquam posse nisi viventem. Neque enim ut videamus quam hoc sit verum, Scripturarum auctoritas necessaria est, ac non sensus ipse communis ita verum esse perspicua ratione proclamat, ut quisquis contradixerit, dementissimus habeatur. Hoc si in ista obscurissima quæstione, quæ de anima est,

¹ Rom. 1, 14.

præstare aliquis potest, adjuvet imperitiam meam: quod si non potest, non culpet cunctationem meam.

XII. De virginitate autem sanctæ Mariæ, si hoc quod scripsi non persuadet fieri potuisse, neganda sunt omnia quæ mirabiliter in corporibus acciderunt. Quod si propterea non creditur, quia semel factum est, quære ab amico, quem hoc adhuc movet, utrum nihil inveniatur in litteris sæularibus, quod et semel factum sit, et tamen creditum non fabulosa vanitate, sed sicut existimant, historica fide, quære, obsecro te. Si enim tale aliquid in illis litteris inveniri negaverit, admonendus est, si autem fassus fuerit, soluta quæstio est.

EPISTOLA CXLIV¹.

Dominis honorabilibus et merito suscipiendis, charissimis ac desideratissimis fratribus in omni honorum gradu **CIRTENSIBUS**, AUGUSTINUS episcopus.

Augustinus Cirtensibus a factione Donatistarum conversis ad Ecclesiæ catholicæ societatem gratulatur: admonens ut hoc divino tribuant muneri.

I. Si id quod in vestra civitate nos graviter contristabat, absumptum est, si duritia cordis humani resistens manifestissimæ et quodam modo publicæ veritati ejusdem veritatis vi evicta est, si sapit dulcedo pacis, unitatisque charitas non jam reverberat oculos saucios, sed sanos illustrat ac vegetat; non sunt hæc opera nostra,

¹ Alias cxxx, quæ autem 144 erat, nunc 145. — Scripta circa hoc tempus.

sed Dei; non hæc humanis operibus omnino tribuerem, nec si cum apud vos essemus, tanta conversio multitudinis nobis loquentibus et hortantibus proveniret. Hoc agit ille, et efficit, qui per ministros suos rerum signis extrinsecus admonet, rebus autem ipsis per se ipsum extrinsecus docet. Nec ideo pigrius moveri nos oportet ad visendos vos, quoniam quidquid in vobis laudabile est factum, non a nobis, sed ab illo factum est, qui facit mirabilia solus. Multo enim alacrius debemus accurrere ad spectanda opera divina quam nostra: quia et nos si quid boni sumus, opus illius non hominum sumus, unde Apostolus dixit: « Neque qui plantat est aliquid, neque » qui rigat; sed qui incrementum dat Deus¹. »

II. Xenocrates Polemonem, ut scribitis, et nos ex illis litteris recordamur, de fruge temperantiæ disputando, non solum ebriosum, verum etiam tunc ebrium, ad mores alios repente convertit. Quanquam ergo ille, sicut prudenter et veraciter intellexistis, non Deo fuerit acquisitus, sed tantum a dominatu luxuriæ liberatus; tamen ne id ipsum quidem, quod melius in eo factum est, humano operi tribuerim, sed divino. Ipsius namque corporis, quod est infimum nostrum, si qua bona sunt, sicut forma et vires et salus, et si quid ejusmodi est, non sunt nisi ex Deo creatore ac perfectore naturæ; quanto magis animi bona donare nullus alius potest? Quid enim superbius vel ingratius cogitare potest humana vecordia, si putaverit cum carne pulchrum faciat Deus hominem, animo castum ab homine fieri? Hoc in libro christianæ Sapientiæ sic scriptum est: « Cum scirem, inquit, quia » nemo esse potest continens, nisi Deus det; et hoc ipsum erat sapientiæ scire cujus esset hoc donum². » Polemo ergo, si ex luxurioso continens factus ita sciret cujus

¹ 1 Cor. iii, 7. — ² Sap. viii, 21.

esset hoc donum, ut eum abjectis superstitionibus gentium pie coleret; non solum continens, sed etiam veraciter sapiens et salubriter religiosus existeret: quod ei non tantum ad præsentis vitæ honestatem, verum et ad futuræ immortalitatem valeret. Quanto minus igitur mihi arrogare debeo conversionem istam vestram, vel populi vestri, quam modo nobis nuntiastis quæ me nec loquente, nec saltem præsente, procul dubio divinitus facta est, in quibus veraciter facta est. Hoc itaque præcipue cognoscite, hoc pie humiliterque cogitate. Deo, fratres, Deo gratias agite; Deum timete, ne deficiatis; amate, ut proficiatis.

III. Si autem adhuc quosdam amor hominis occulte segregat, et timor hominis fallaciter congregat; observent qui tales sunt, quoniam Deum cui nuda est humana conscientia, nec testem fallunt, nec iudicem fugiunt. Si quid autem illos de quæstione ipsius unitatis, pro suæ salutis sollicitudine permovet, hoc sibi quantum existimo justissimum extorqueant, ut de catholica Ecclesia, id est, toto orbe diffusa, potius id credant, quod divinæ Scripturæ dicunt, non quod linguæ humanæ maledicunt. De ipsa vero dissensione, quæ inter homines orta est, (qui qualeslibet fuerint, non utique præjudicant promissis Dei, qui dixit ad Abraham: « In semine tuo benedicentur » omnes gentes¹, » quod creditum est cum audiretur prædictum, et negatur cum videtur impletum,) hoc tantum interim verissimum, et, nisi fallor, invictissimum cogitent, aut actam esse istam causam in ecclesiastico transmarino iudicio, aut non esse actam. Si acta ibi non est, innocens est Christi societas per omnes transmarinas gentes, cujus societatis nos communione gaudemus, et ideo ab eis innocentibus utique sacrilega diremptione se-

¹ Gen. xxvi, 4.

parantur. Si vero acta est ibi ista causa, quis non intelligat, quis non sentiat, quis non videat, eos in ea victos, quorum inde communio separata est? Eligant ergo utrum malint credere, quod pronuntiaverunt ecclesiastici cognitores, an quod murmurant victi litigatores. Adversus istam complexionem dictæ brevissimam, intellectu facillimam, attendite pro vestra prudentia diligenter, quam nihil sobrium responderi possit, et tamen malus Polemo magis ebrietate inveterati erroris evertitur. Date veniam prolixiori fortassis epistolæ quam jucundiori; verumtamen, ut arbitror, utiliori quam blandiori, Domini honorabileset merito suscipiendi, charissimi ac desiderantissimi fratres. De adventu autem nostro ad vos, utrorumque desiderium Deus impleat. Quanto enim charitatis ardore accendamus ad visendos vos, verbis explicare non possumus; sed vos benigne credere minime dubitamus.

EPISTOLA CXLV¹.

Domino fratri sancto et desiderabili ANASTASIO, AUGUSTINUS
in Domino salutem.

*Anastasio rescribens Augustinus docet, non per legem
sed per gratiam, neque timore sed charitate impleri
justitiam.*

I. SALUTANDI sinceritatem tuam fidissima occurrit occasio, honorabilium servorum Dei, fratrum nostrorum Lupicini et Concordialis, per quos etiamsi non

¹ Alias cxxiv. quæ autem 145 erat, nunc 248. — Scripta circa an. 422 aut 423.

scriberem, posset charitas tua omnia, quæ apud nos aguntur, addiscere. Scio enim quantum nos in Christo diligas, quia et tu scis quantum in illo vicissim diligaris a nobis: et ideo non dubitavi te contristari potuisse, si eos vidisses sine litteris meis, quos a nobis perfectos, et tanta nobis familiaritate conjunctos ignorare non posses: simul etiam quia rescriptorum debitor fui. Nam ex quo sumpsi Epistolam tuam, nisi nunc primum rescripsisse me nescio. Tantis enim curis obstricti et distenti sumus, ut etiam hoc nesciam.

II. Vobis autem quemadmodum sit, et utrum vobis aliquam requiem, quantum in hac terra potest, Dominus præstiterit, valde nosse cupimus: quoniam si glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra¹; atque ita plerumque contingit, ut dum aliquos fratres nostros in quantulacumque requie constitutos, in mediis nostris anxietatibus cogitamus, non parva ex parte recreemur, tanquam et nos in ipsis quietius tranquilliusque vivamus. Quamvis etiam cum molestiæ in hujus vitæ fragilitate crebrescunt, æternam requiem nos desiderare compellunt. Mundus quippe iste periculosior est blandus quam molestus, et magis cavendus cum se illicit diligi, quam cum admonet cogitque contemni. Nam cum omnia quæ in illo sunt, concupiscentia sint carnis et concupiscentia oculorum et ambitio sæculi², sæpe etiam iis qui talibus spiritalia, invisibilia, æterna præponunt, inserit se terrenæ suavitatis affectus, et delectationibus suis nostra comitatur officia. Quanto enim sunt charitati futura meliora, tanto sunt infirmitati violentiora præsentia. Et utinam ii qui ea videre et gemere noverunt, vincere et evadere mereantur; quod sine Dei gratia nullo modo voluntas implet humana; quæ nec libera dicenda est,

¹ 1 Cor. xii, 26. — ² 1 Joan. ii, 17.

quandiu est vincens et vincens cupiditatibus subdita. « A quo enim quis devictus est, huic et servus » addictus est¹, » et, « Si vos Filius liberaverit, ait ipse Dei » Filius, tunc vere liberi eritis². »

III. Lex itaque docendo et jubendo quod sine gratia impleri non potest, homini demonstrat suam infirmitatem, ut quærat demonstrata infirmitas Salvatorem, a quo sanata voluntas possit, quod infirma non posset. Lex igitur adducit ad fidem, fides impetrat Spiritum largiorem³, diffundit Spiritus charitatem, implet charitas Legem. Ideo Lex pædagogus vocatur⁴, sub cujus minacissima severitate qui invocaverit nomen Domini⁵, salvus erit. Quomodo autem invocabunt in quem non crediderunt⁶? Proinde ne littera sine spiritu occidat, Spiritus vivificans credentibus et invocantibus datur⁷, charitas vero Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis⁸, ut fiat quod idem Apostolus dicit: « Plenitudo Legis charitas⁹. » Ita bona est Lex illi, qui ea legitime utitur: utitur autem legitime¹⁰, qui intelligens quare sit data, per ejus comminationem confugit ad gratiam liberantem. Huic gratiæ, qua justificatur impius, quisquis ingratus velut ad Legem implendam de suis viribus fidit, ignorans Dei justitiam, et suam volens constituere¹¹, justitiæ Dei non est subditus: ac per hoc fit ei Lex non absolutionis adjutorium, sed vinculum criminis. Non quia Lex malum est, sed quia « Peccatum, » sicut scriptum est, per bonum talibus operatur mortem¹². » Per mandatum enim gravius delinquit, qui per mandatum scit quam malum sit quod admittit.

¹ 2 Petr. ii, 19. — ² Joan. viii, 36. — ³ Beda vulgatus: 2 Cor. xii habet, largiorem. — ⁴ Galat. iii, 23. — ⁵ Joëi. ii, 32. — ⁶ Rom. x, 14. — ⁷ 2 Cor. xiii, 6. — ⁸ Rom. v, 5. — ⁹ Id. xiii, 10. — ¹⁰ 1 Tim. i, 8. — ¹¹ Rom. x, 3. — ¹² Id. vii, 13.

IV. Inaniter autem putat victorem se esse peccati, qui poenae timore non peccat; quia etsi non impletur foris negotium malae cupiditatis, ipsa tamen mala cupiditas intus est hostis. Et quis coram Deo innocens invenitur, qui vult fieri quod vetatur, si subtrahas quod timetur? Ac per hoc in ipsa voluntate reus est, qui vult facere quod non licet fieri, sed ideo non facit, quia impune non potest fieri. Nam quantum in ipso est, mallet non esse justitiam peccata prohibentem atque punientem. Et utique si mallet non esse justitiam, quis dubitaverit quod eam si posset auferret? Ac per hoc quomodo justus est, justitiae talis inimicus, ut eam si potestas detur praecipientem auferat, ne comminantem vel judicantem ferat? Inimicus ergo justitiae est, qui poenae timore non peccat: amicus autem erit, si ejus amore non peccet: tunc enim vere timebit peccare. Nam qui gehennas metuit, non peccare metuit, sed ardere. Ille autem peccare metuit, qui peccatum ipsum sicut gehennas odit. Ipse est timor Domini castus permanens in saeculum saeculi¹. Nam ille timor poenae, tormentum habet, et non est in charitate, eumque perfecta charitas foras mittit².

V. Tantum porro quisque peccatum odit, quantum justitiam diligit, quod non poterit lege terrente per litteram, sed Spiritu sanante per gratiam. Tunc fit quod Apostolus admonet: « Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestrae: sicut enim exhibuistis membra vestra deservire immunditiae et iniquitati ad iniquitatem; sic nunc exhibete membra vestra deservire justitiae in sanctificationem³. » Quid enim est, Sicut illud, ita et hoc, nisi quemadmodum ad peccandum nullus vos cogeat timor, sed ipsius libido voluptasque peccati; sic

¹ Psal. xviii, 10. — ² 1 Joan. iv, 18. — ³ Rom. vi, 19, Beda vulgatus ibidem.

ad juste vivendum non vos supplicii metus urgeat, sed ducat delectatio charitasque justitiae? Et haec quidem, quantum mihi videtur, nondum est perfecta, sed quodam modo adulta justitia. Neque enim frustra praemitteret: « Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestrae, » nisi quia plus aliquid dicendum fuit, si jam illi ferre potuissent. Plus quippe servitutis debetur justitiae, quam peccato solent homines exhibere. Nam poena corporis etsi non a voluntate, tamen revocat ab opere peccati. Nec facile quisquam est, qui palam committat, quo illicitam et immundam percipiat voluptatem, si cruciatus vindictae certum est continuo secuturos. Justitia vero sic amanda est, ut ab ejus operibus etiam poenae corporis nos cohibere non debeant, atque inter manus etiam crudelium inimicorum luceant opera nostra coram hominibus, ut quibus placere possunt, glorificent Patrem nostrum qui in caelis est¹.

VI. Hinc est quod ille fortissimus justitiae dilector exclamat: « Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est: Quoniam propter te mortificamur tota die, deputati sumus ut oves occisionis². Sed in his omnibus supervincimus per eum, qui dilexit nos. Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque Angelus, neque Principatus, neque praesentia, neque futura, neque virtus, neque altitudo, neque profundum: neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quae est in Christo Jesu Domino nostro³. » Vide quemadmodum non utcumque ait: Quis nos separabit a Christo: sed ostendens unde cohæreamus Christo: « Quis nos, inquit, separabit a charitate Christi? » Charitate igitur Christo, non poenae

¹ Matth. v, 16. — ² Psal. cxliii, 22. — ³ Rom. viii, 35.

timore cohæremus. Deinde commemoratis eis, quæ videntur habere violentiam, nec tamen habent valentiam separandi, ita conclusit, ut eandem diceret charitatem Dei quam dixerat Christi. Et quid est, « A charitate » Christi, » nisi a charitate justitiæ? De illo quippe dictum est: « Qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, » et sanctificatio, et redemptio, ut quemadmodum scriptum est: Qui gloriatur, in Domino gloriatur¹. » Sicut ergo ille est iniquissimus, quem nec pœnæ corporales deterrent ab immundis operibus sordidæ voluptatis; ita ille justissimus, qui nec pœnarum corporalium terrore revocatur a sanctis operibus luminosissimæ charitatis.

VII. Quæ charitas Dei, quod perpetua cogitatione tenendum est, diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis², ut qui gloriatur, in Domino gloriatur. Cum ergo nos hujus charitatis, qua Lex verissime impletur, pauperes egentesque sentimus; non de inopia nostra divitias ejus exigere, sed orando petere, quærere, pulsare debemus; ut ille, apud quem est fons vitæ, det nobis inebriari ab ubertate domus suæ, et voluptatis suæ potari torrente³: quo inundati atque vegetati, non solum tristitia non absorbeamur, verum etiam gloriemur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes vero non confundit⁴: non quia per nos ipsos hoc possumus, sed quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

VIII. Delectavit me ista saltem per litteras loqui tecum, quæ cum præsentem non potui: et hoc non propter te, qui non alta sapiens consentis humilibus; sed propter

¹ 1 Cor. I, et Jerem. IX, 24. — ² Rom. V, 5. — ³ Psal. XXXV, 9. — ⁴ Rom. V, 4.

quosdam, qui nimium arrogant humanæ voluntati, quam Lege data putant, ad eam implendam sibi, posse sufficere nulla super doctrinam Legis gratia sanctæ inspirationis adjutam: per quorum disputationem infirmitati hominum miseræ atque indigæ suadetur, ut nec orare debeamus ne intremus in tentationem. Non quia hoc audent aperte dicere; sed eorum sententiam, velint nolint, hoc utique sequitur. Nam ut quid nobis dicitur: « Vigilate et orate ne » intretis in tentationem¹? » Ut quid etiam secundum hanc exhortationem, cum doceret orare, præcepit ut dicamus: « Ne nos inferas in tentationem². » Si hoc non impletur ex adjutorio gratiæ divinæ, sed id totum est in arbitrio voluntatis humanæ? Quid plura? Saluta fratres qui tecum sunt, et orate pro nobis, ut salvi simus secundum illam salutem, de qua dicitur: « Non est opus sanis » medicus, sed male habentibus. Non veni vocare justos, » sed peccatores³. » Orate ergo pro nobis, ut justii simus, quod quidem homo non potest nisi norit et velit, et erit continuo qui plane voluerit: sed hoc ipsum in eo non erit, nisi gratia Spiritus sancti, et adjuvetur, ut possit.

¹ Matth. XXVI, 41. — ² Id. VI, 13. — ³ Id. IX, 12.

EPISTOLA CXLVI¹.

Domino dilectissimo et desiderantissimo fratri PELAGIO,
AUGUSTINUS in Domino salutem.

*Pelagium resalutat : et pro litteris ipsius officiosis
gratiam habet.*

GRATIAS ago plurimum quod me litteris tuis exhilarare dignatus es, et certum facere de salute vestra. Retribuat tibi Dominus bona, quibus semper sis bonus, et cum illo aeterno vivas in aeternum, domine dilectissime, et desiderantissime frater. Ego autem etsi in me non agnosco praeconia de me tua, quae tuae benignitatis Epistola continet; benevolo tamen animo erga exiguitatem meam, ingratus esse non possum; simul admonens, ut potius ores pro me, quo talis a Domino fiam, qualem me jam esse arbitraris. *Et alia manu* : Memor nostri incolumis Domino placeas, domine dilectissime et desiderantissime frater.

DE DUABUS PROXIME SEQUENTIBUS EPISTOLIS.

LIB. II. RETRACT. CAPUT XLI.

DE videndo Deo scripsi librum, ubi de spiritali corpore, quod erit in resurrectione sanctorum, inquisitio-

¹ Ex lib. de Gestis Pelag. Quae autem 146 erat, nunc 205. — Scripta circa idem tempus.

nem diligentiore distuli, utrum vel quomodo Deus, qui spiritus est, etiam per corpus tale videatur : sed eam postea quaestionem sane difficillimam in novissimo, id est in vicesimo et secundo libro de Civitate Dei, satis quantum arbitror explicavi. Inveni etiam in quodam nostro codice, in quo et iste liber est, quoddam Commemoratorium a me factum de hac re ad episcopum Siccensem Fortunatianum, quod in opusculorum meorum indiculo, nec inter libros, nec inter Epistolas est notatum. Hic liber sic incipit, *Memor debiti*. Illud autem, *Sicut praesens rogavi*.

DE VIDENDO DEO

LIBER

seu

EPISTOLA CXLVII².

AUGUSTINUS PAULINAE salutem.

Docet Deum corporeis oculis videri non posse.

I. MEMOR debiti quod ex tua petitione, et mea promissione factum est, religiosa famula Dei Paulina, personationis quoque ejus negligens esse non debui. Cum enim petivisses ut de invisibili Deo, utrum per oculos corporeos possit videri, prolixè aliquid copioseque ad te scriberem, negare non potui, ne sanctum tuum studium offenderem; sed promissum distuli, sive propter alias occupationes meas, sive quod a me id flagitaretur, unde

¹ Indiculus opusculorum S. August. — ² Alias cxii. quae autem 147 erat, nunc 33. — Scripta videtur an. 413.